

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band: - (1752)
Heft: 25

Artikel: I. Conradi Schwartz [...] nova designatio finium veteris Helvetiae, longius, quam vulgo solet, protrahendorum
Autor: Schwartz, J. Conradus
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394713>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 25.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

(*) JO. CONRADI Schwartz /

Poës. Prof. P. & Lat. L. Ext.

NOVA DESIGNATIO
FINIUM VETERIS HELVETIÆ,
longius, quam vulgo solet, protrahendorum.

Ad Perillustrem & Excellentissimum Dominum,
D. GOD. GUILIELMUM de LEIBNIZ,
Sereniss. Potentiss. Electoris, Ducis Brunsvie. & Lune-
burgens. Consiliario Intimo. &c.

Domino Suo Gratosissimo.

Perillustris & Excellentissime Domine!

Persæpe mihi cogitanti de disensionibus eru-
ditorum, in mentem venit eorum perversitas, qui scriptoribus antiquis vel in rebus plane falsis clarissimam veritatem affingunt, vel in obscurioribus fidem omnem detrahunt.
Utrique

(*) Paradoxa hæc Disfertatio Coburgi ad d. 30. Decembr. An. MDCCX. Defendente *Frider. Zollmanno*, *Coburgensi* publicæ συζητήσεως fuerat proposita: Hanc diu a multis desideratam & frustra hæctenus a me quæsitam, utpote albo corvo rariorem, ut ab interitu asertam huic Museo Helvetico inferrem, pro suo in promovendas litteras

Utrique malo multa quæſita ſunt & parata remedia: ſed unum illud omnium fere nobiliſſimum videtur, ut ſuas quiſque conjecturas in conſpectum eruditorum hominum venturas ſuſpicetur. Optimus enim quiſque exiſtimatione ſapientium virorum movetur maxime & errorum ſuſpicionem effugere geſtit. Quo magis mihi nunc ratio conſtabit, qui, conjecturas quasdam meas literis mandaturus, nemini me potius probare cupio, quam Tibi, Vir Excellentiffime! Etenim humana ſapientia nihil habet tenebris quibusdam involutum, in quo TU vacillares et offenderes; nihil in propatulo collocatum, quod TU non dudum perlustraris, expenderis, et memoria comprehenderis. Nam inventiones veterum mathematicorum habent eæ quidem apud intelligentes magnum pondus; ſed tamen univerſæ, Tuis ex altera parte collocatis, vix minimi momenti inſtar habere videntur. Qua quidem in re major literis noſtris affulſit felicitas, quam Coæ quondam Veneri. Hujus enim os & ſumma pectoris ab Apelle inchoata, nemo pictor repertus eſt, qui abſolveret: noſtræ vero litteræ per TE cum primis veterum eximiam ſubtilitatem non ſolum aſequuntur, ſed etiam longiſſime præcedunt. Omnino ſi unius matheseos terminis Tua circumſcriberentur inventa; tamen ad ſupremum gloriæ gradum adſcendiſſe viderere: nunc vero cum reliqua etiam philoſophia, cum hiſtoria, cum jurisprudentia

---

ſtudio ac ſingulari Humanitate permiſit Nobiliſſ. ac Celeberrimus ISELIUS, eximiis in Hiſtoriam patriam meritis Spectatiſſimus. J. B.

tia Tuis ornamentis splendescat; unus omnium angustissimo videris esse ingenio. Non vereor, ne, si laudes Tuas singulas non persequar, pigritiæ vel inertiae crimen incurram. Nam nec magnitudo meritorum Tuorum in angustias epistolæ concludi potest, nec splendor doctrinæ hac orationis obscuritate exprimi. Illud vereor, ne Tuæ laudi prædicator reperiri possit nemo. Cum enim is demum justum alienæ laudi præconium tribuat, qui tantumdem laudis ipse mereatur; ne vel ob inscitiam in obtrectationem vel ob benevolentiam in adulationem incidat: quis est, qui doctrinam suam cum Tua conferre audeat? Ne ex doctissima quidem Ciceronis ætate quisquam exurget, cujus ingenium ad Tuum accedat. Nam Varrones possunt illi quidem cives suos in urbe sua peregrinantes errantesque tanquam hospites domum deducere, ut aliquando, qui et ubi sint, agnoscere queant: possunt iidem ætatem patriæ, descriptiones temporum, sacrorum jura; sacerdotum, domesticam et bellicam disciplinam; sedem regionum et locorum; omnia divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia causas aperire; plurimumque poetis omninoque Latinis et litteris luminis afferre et verbis; atque philosophiam multis locis innovare: sed quæ tandem est hæc laus, etiam si vel ipsa paucis contingat? Omnino qui TE præstantiore laude non ornaret, quam qua Cicero doctissimum ætatis suæ virum ornat; (a) is sibi vel invidiæ vel ignorantiae notam inureret, ac Germaniæ nostræ
gra-

(a) *Libr. I. Quæst. Academ. c. 3.*

gravissimam afferret injuriam. TIBI enim aut neminem aut vix quenquam exæquare potest ulla memoria. TU enim non nostræ solum Europæ litteras et artes illustras, sed vetustam quoque Serum interiorem sapientiam in lucem revocas; ut doctrina et merita Tua iisdem spatiis, quibus ipsæ litteræ, terminentur. Quæ cum ita sint; merito, ut dixi, TE mihi ob oculos pono, dum Geographiæ veteri, quam TU quoque nuper luxatam correxisti et sanasti, ex diuturno morbo veterem colorem reddere conor.

Est videlicet Cæsaris quidam locus, cujus fides Cluverio suspecta est. Recessit is ad finem capituli II. libri I. de bello Gallico, his verbis definitus: *Helvetii pro multitudine hominum, & pro gloria belli atque fortitudinis, angustos se fines habere arbitrabantur, qui in longitudinem millia passuum CCXL. in latitudinem CLXXX. patebant.* De his verbis Cluverius in Germaniæ Antiquæ libro II. c. 4. pag. II. iudicium illud expromit: *Hæc dimensio si examinetur, falsa utrobique deprehenditur. Quippe summa Helvetii agri longitudo est inter Rhenum sive lacum Brigantinum, qua Constantiam oppidum is alluit, & Genevam urbem, millium passuum CLXXII.; latitudo vero maxima inter Arolam & ortus Rhodani Rhenique millia passuum LXXVI. Itaque longitudini LXVIII. passuum millia ultra, quam æquum erat, Cæsar addidit; latitudini vero CLIII. Quem errorem non incurioso, uti quidam volunt, librario; sed Cæsari ipsi adscribendum censeo.* Gravis in Cæsarem sententia, quæ fidem ejus pene omnem evertat, aut certe infirmet. Quid ergo? Cluverii potior nobis et antiquior auctoritas, an Cæsaris? vincat ratio, veritas,

veritas, auctoritas intelligentium. Sed uter tandem intelligentior, Cæsar, an Cluverius; Ab utrius parte veritas stat et ratio? Hoc nimirum quæritur, hoc disceptatur, imo pugnatur. Ex rationum conflictu veritati quærat victoria.

Cluverius longitudinem Helvetiæ CCXL. M. passuum ad pudendam brevitatem redacturus, circumspicit limites Helvetiæ ab ipso Cæsare constitutos. Deprehendit autem Helvetios a Cæsare in hos limites includi: *Undique loci natura tuti Helvetii continentur, una ex parte flumine Rheno latissimo atque altissimo, qui agrum Helvetium a Germanis dividit; altera ex parte, monte Jura altissimo, qui est inter Sequanos & Helvetios; tertia, lacu Lemano & flumine Rhodano, qui provinciam nostram ab Helvetiis dividit.* (a) Ex his terminis Cluverius concludit, Cæsarem boni ratiocinatoris partes minus tueri, qui tantulæ locorum angustiae tantum passuum numerum assignarit. Ipse ut fidem ratiocinatoris consequatur, Helvetiorum fines cura ius sibi persequi videtur. Eos igitur usque ad Rhodani ripam, fontibus proximam, negat prolatandos, quod vallis, quam Rhodanus a fontibus discedens dirimat, ab aliis populis circumfessa fuerit; Ergo eos iugo montium illo, quod inter Helvetios et vallem, Rhodani alveum, intercedit, terminat. Neque deinde fines Helvetiorum ad fontes Rheni protendit, quippe quibus Rhætorum circumfusa fuerit multitudo. Denique agro Helvetiorum, a Geneva septentriones versus usque

---

(a) *Comment. de B. G. libr. I. cap. 2. sect. 4.*

que ad fontis Dubis fluminis , Juram præterdit ; qui mons dextram Dubis ripam usque ad vicum Petræportas prosequatur , inde in ortum æstivum sinistram amnis Arolæ ripam cingat , donec eum ad oppidum Confluentes in Rhenum perduxerit. Quamobrem ab Helvetiorum ditione etiam agrum illum excludit , in quo Basilea , Lichstadium , Sissacum , Lauffenberg , Rhénofelda confederunt.

Admiror viri eruditi egregiam diligentiam et acurationem. Omnia enim conquississe videtur , quæ disputatori candido circumspicienda sunt. Cognoscit et inquirit terminos accurate , ut concordet in causa , de qua disceptatur : interjectum deinde spatium metitur curiose , ut numerum passuum reperiat : Denique repertum numerum cum Cæsaris calculis comparat. Ex comparatione autem emergit numerus nimio major , quam concedere veritas videatur. Ergone vero Cæsar non recte ad calculos revocavit Helvetiæ fines ? an re nondum explorata , judicavit , & lectoribus imposuit ? Ita sentit Cluverius ; sentit Valesius ; (a) sentit item , dubitanter tamen , diligentissimus & recentissimus Geographiæ veteris corrector , in quo magnum Germaniæ nostræ lumen extinctum esse graviter dolemus. (b)

Nos Cæsarem recte & sensisse & scripsisse judicamus ; sed aliter atque oportebat , sententiam ejus acceptam esse. Quod ut demonstrarem , postulo

---

(a) *Notit. Gall. p. 243.*

(b) *In notis ad Cæsaris Comm. de B. G. l. 2.*

stulo mihi concedi, vel, ne quam spem nimiam
 ingrediar, tantum pono paucas quasdam enuntia-
 tiones, ex quibus asseverationis & interpretationis
 nostræ veritas proficiscatur. Primum igitur eam
 esse germanam cujusque scriptoris sententiam pu-
 to, quæ non solum cum perpetua ejus narratio-
 ne & proposito, sed etiam cum ceteris rebus,
 dubiæ causæ & affinibus & lucem affudentibus,
 belle congruit; commentitiam contra, quæ finis
 & temporum scriptoris solidam & expressam effi-
 giem non tenet. Ita, ut exemplo rem declarem,
 cum veritate congruere videtur, quod veteres
 scriptores narrant, ab Imperatoribus Germano-
 rum in Palæstinam susceptas esse expeditiones con-
 tra Saracenos. Horum enim opes quotidie magis
 efflorescentes, Imperatoribus orientis perniciem
 allaturæ videbantur; tanti mali contagio ne ad fi-
 nitimos serperet, metuendum erat. Præterea
 Pontifices Romani potentiæ suæ serviebant, quam,
 Imperatoribus tam longinquo bello distractis, op-
 time constabilire poterant. Denique superstitio
 tempora illa tanquam pestis quædam invaserat,
 ut mirum non sit, rebus inanibus, & in his Pa-
 læstinæ, numen ac divinitatem quandam puerili-
 ter afflictam esse. Hæ rationes omnes conspirant
 ad firmandam illorum scriptorum fidem, qui Ger-
 manorum Imperatoribus expeditionem in Palæ-
 stinam tribuunt. Contra si quis Ludovicum Ba-
 varum in Brasiliam trajecisse milites dicat, ut re-
 gios Narsetis spiritus reprimeret; is audiendus
 non esset: quia Chronologorum & Geographo-
 rum rationes repugnarent. Tales autem repug-
 nantiæ

nantiae concoqui non possunt, nisi forte ab ingeniis Judaicis. (a)

Pono deinde, eam sententiam, quæ ex conflictu sermonis plurium auctorum veterum sine appositione & detractioe recentiorum conjecturarum elucet, illi sententiæ præferendam esse, cui a recentioribus scriptoribus multum fuci pigmentique allinitur. Ita resurrecturos esse aliquando mortuos, ex epistola Pauli ad Thessalonicenses, ex epistola ad Hebræos, ex multis Christi sermonibus omnino constat. Hujus igitur sententiæ simplicitati plus tribuendum est fidei, quam si beati tantum ad vitam redituri dicantur, vel facinorosi tantum, vel in Palæstina sepulti, vel Muhammedani soli, vel universæ etiam herbæ & lapides.

Tertio pono, libros manuscriptos pluribus in locis corrumpi potuisse, & aliquando corruptos esse. Nam, ut reliqua argumenta prætermittam, summa lectionum varietas ac diversitas nullo ex fonte alio manare potuit, quam ex Librariorum & Criticorum vel inscientia, vel malitia & negligentia.

Quarto pono, eos locos corruptos esse, & facile corrumpi potuisse, qui vel communi omnium diligentium scriptorum consensui repugnant, vel indoctoribus aut similitudine nominum &

Tom. VII.

G

scriptio-

(a) Multæ enim tales per totum Zemach Davidis Ganzii dispersæ sunt.

scriptionis, aut alia quavis obscuritate imponunt; vel denique, ne longus sim, tempestatum & tinearum injuriæ fuerunt expositi. Singula monita singulis exemplis illustrabo. Primi moniti hoc erit exemplum. Si quis scriptor seculi duodecimi reliquæ orationi aliquid contexeret, quo negare videretur, ullum Imperatorem Germanicum in Palæstinam movisse; tum non male sentiret, si quis illud præter scriptoris opinionem in reliquam ejus orationem irrepsisse, vel ab aliena manu infertum esse suspicaretur. Alterius moniti exemplum habeto istud: *Lutus & locus, patrare & parare, Apameani & Appiani*, & similia verba facile potuerunt a librariis vel commutari vel immutari. Ad tertium momentum ponderandum memineris, res Geographicas, præsertim exterorum, a cognitione mortalium fere esse remotiores. Hinc Varillasii errores nati sunt, hinc Erasmi, & multorum aliorum. Denique Aristotelis libros & Clementis epistolas, quia fuerunt a vermibus exesa & puncta, misere corrupta esse, nemo temere mirabitur. Has nunc admonitiones revocabimus ad usum, & ad causam propositam accommodabimus.

In ea igitur oratione, ex qua fines Helvetiorum metitur Cluverius, non id sibi proponit Cæsar, ut accurate nobis fines Helvetiorum designet, sed fallaciam quandam Orgetorigis colorat, qui Helvetios, naturæ præsidiis fere undique septos ad belli gloriam stimulaturus, (a) majori eos
forti-

(a) *Scienter dico fere undique, & paulo ante colorat. Patebat enim Helvetia Rætis & Vindelicis,*

fortitudinis opinione studuerit implere, quam homines per se jam temere nimium inflati, implendi erant. (a) Hanc Cæsaris sententiam esse, conspectus ipse verborum ejus declarat. Quare cum veritate consentit. (b)

Deinde, quod ad causam cognoscendam maximum momentum habet, Cæsar eadem in oratione Helvetiorum agrum non toto Rheno flumine definit, sed ea solum parte, quæ illum a Germania dividit. Germania enim Cæsaris ætate non ad lacum Acronium nec ad Alpes protendebatur, sed parte Rheni & Danubii majore continebatur. Quibus terminis eandem circumsepit Tacitus quoque. (c) *Germania omnis, inquit, a Gallis Rhetiisque & Panoniis Rheno & Danubio fluminibus separatur.* Item Strabo: *λέγωμεν, inquit, τὰ ἰμυρικὰ πρῶτα, συνάπλοια τῶτε Ἴσθμῳ καὶ τοῖς Ἀλπεσιν, ἀκείτται μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς κατὰ τὰς Ὀυϊνδολικὰς καὶ Ραίβας*

G 2

καὶ

aliisque, quorum excursionibus perpetuis vexabantur. Strabo libr. IV. p. 206. Patebat a Rhodano, qui nonnullis locis vado transitur. Cæsar B. G. I. c. 6. s. 2. Patebat ab ea parte quam muro & fossa XIX. M. passuum clausit Cæsar. Id l. c. 8. s. 1.

(a) *Ad Cimbrorum adventum quieti fuerant & pacis studiosi Helvetii. Cimbris adjuncti, fuerant cæsi videlicet. Strabo. VII. p. 451. Iterum deinde a Cæsare debellati. Ubi igitur illa fortitudo, quam Cæsar prædicat?*

(b) *Per Postul. I.*

(c) *German. cap. I.*

καὶ Τοινίς. (a) *De Illyricis dicendi faciamus initium, quæ Istro sunt & Alpibus finitima, atque inter Italiam, & Germaniam interjecta. Oriuntur autem a lacu Vindellicorum & Rhetorum & Tugiorum.* (b) Conspirat in eandem sententiam ipse Cluverius, qui Germaniæ terminos, inter Marcomannos ac Rhætos, constituit in montis jugo illo, quod XX. M. passuum supra fontem Danubii ad Dutlingam, oppidum amni appositum, exurgens, in meridiem ad lacum Acronium & oppidum ei adjectum Ratolficellam extenditur. (c) Et si maxime repugnaret Cluverius, tamen & Dio Cassius & Strabo repugnantem reprimeret. Neuter enim unquam in illorum temporum sententia proponenda titubat. Dio quidem (d) eleganter Cæsaris verba explicat, ita scribens: Ὁ Ῥῆνος ἀναδίδωσι μὲν ἐκ τῶν Ἀλπεων τῶν Κελτιβήρων, ὀλίγον ἔξω τῆς Ῥαίλιας· προσχωρῶν δὲ ἐπὶ δυσμῶν ἐν περισερᾷ μὲν τήντε Γαλαλίαν καὶ τὰς ἐποικῆνας αὐτὴν· ἐν δεξιᾷ δὲ τὰς Κελτὺς ἀπολέμνεται, καὶ τελευτῶν ἐς τὸν Ὠκεανὸν ἐμβάλλει· ἕτος γὰρ ὁ ὄρος ἀφ' ἕγε καὶ ἐς τὸ διάφορον τῶν ἐπικλήσεων ἀφίκοντο, δεῦρο αἰεὶ νομίζεσθαι· *Rhenus oritur ex Alpibus Celtiberorum paulum extra Rhetiam: progressus autem ad occidentem a sinistra quidem Galliam & eos, qui illic confederunt; a dextera vero Celtas dividit, & ad extremum in Oceanum infunditur. Hi enim fines, etiam ex quo discrepare nomina cœperunt, iidem tamen perpetuo*

(a) Pro Τοινίς legendum forte Τεγίς· aut, ut Casaubonus vult, Βοίς.

(b) Geogr. VII. p. 481.

(c) German. Antiq. libri III. cap. 4. p. 10. 11.

(d) Libr. 39. p. 137.

tuo existimantur. Præclare hic tum demum Rhēnus interkursu suo Galliam & Celticam seu Germaniam distingere dicitur, cum ad occasum se inflectere cœpit. Ex Strabone præterea duos attingemus locos, ex quibus idem appareat. Unus extat libro XII., ubi communis illorum temporum sententia sic declaratur: (a) Προσάρκλια μὲν ἔν ἐσι τῷ Ἰσρῶ τὰ πέραν τῆ Ῥήνῃ καὶ τῆς Κελτικῆς. Ταῦτα δ' ἐσι τὰτε Γαλαλικά ἔθνη καὶ τὰ Γερμανικά μέχρι Βασαρνῶν καὶ Τυρρηγεῶν καὶ τῆ πόλαμῃ τῆ Βορυθένῃς, καὶ ὅσα μελαξὺ τῆτε καὶ Τανάιδος καὶ τῆ σόμαλος τῆς Μαιώτιδος, εἰς τε τὴν μεσόγαιαν ἀναλείνει μέχρι τῆ Ὠκεανῆ καὶ τῆ Ποντικῆ κλύζελα θαλάττη. Μεσεμβρινὰ δὲ τὰ Ἰλλυρικὰ καὶ τὰ Θράκια, καὶ ὅσα τῆτοις ἀναμέμικτα τῶν Κελτικῶν ἢ τινῶν ἄλλῶν μέχρι τῆς Ἑλλάδος.

Quæ igitur, trans Rhenum & Celticam, ab Istro ad septentriones vergunt terræ, eæ complectuntur omnia, quæcunque Galli & Germani tenent usque Bastarnas & Tyrregetas & omnem Borysthenem & quæcunque inter hunc & Tanaim & ostium Mæotidis in interiora usque ad Oceanum extenduntur, marique Pontico alluuntur. Quæ autem ab Istro meridiem spectant terræ, Illyricæ & Thracicæ, & quicquid his admixtum est gentium Celticarum aut aliarum quarumdam usque in Græciam. Alterum Strabonis locum hunc habeto: (b) Λοιπὴ δ' ἐσι τῆς Ἑυρώπης ἢ ἐντὸς Ἰσρῆ καὶ τῆς κύκλω θαλάττης; ἀρξαμένη ἀπὸ τῆ μυχῆ τῆ Ἀδριατικῆς μέχρι τῆ ἱερῆ σόμαλος τῆ Ἰ-

(a) Pag. 443.

(b) Libr. VII. p. 480.

ερεῖ πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν θάλατταν τὰ Ἰλλυρικά
 δεῖ δ' ἀπὸ τῆς Ἰσθμοῦ τὴν ἀρχὴν ποιήσασθαι τὰ ἐφε-
 ξῆς λέγοντας τοῖς περιωδευθεῖσι τόποις ταῦτα δ'
 ἐστὶ τὰ συνεχῆ τῆς Ἰταλίας τε καὶ τῶν Ἀλπεσι καὶ
 Γερμανοῖς καὶ Δάκοις καὶ Γέταις. *Reliqua pars*
Europæ inter Istrum & circino quasi circumductum
mare interjacet, orsa a sinu Adriatico, & ad sacrum
Istri ostium protracta. Ad Adriaticum mare accedunt
Illyrica. Et ab Istro quidem primordia sunt capienda iis,
qui cum terris, finibus hisce circumscriptis, cohærentia
volunt dicere. Sunt autem ea, quæ Italiam, & Al-
pes, & Germanos & Dacas & Getas attingunt. Ap-
paret igitur, a lacu Acronio Illyrica orta esse.
 Ergo Cæsar quia tantum fines Helvetiorum Ger-
 maniam attingentes memorat (a), ab ea Rheni
 parte, quæ lacum Acronium Illyricumque mag-
 num spectat, Helvetiæ nullos fines constituit.
 Quamobrem si quis veterum scriptorum ultra
 istum lacum in Illyricum magnum Helvetiæ ter-
 minos prolatarit; nobis quoque eos, nec Cæsare
 nec veritate repugnante, ultra proferre licebit. (b)

Quid igitur, si Helvetiorum fines ad Bojos us-
 que protendamus? Tacitus certe illos ad Bojos
 usque dilatare videtur. *Igitur, inquit, inter Her-*
ciniam

(a) Dicit enim, *Rheno, qui agrum Helvetium*
a Germanis dividit. Illud *Qui* est determinativum,
 non explicativum, ut Logici loquuntur. Si enim
 dicam *Cajus perit in Danubio, qui Hungariam su-*
periore ab inferiore dividit, significo quandam Da-
 nubii partem, non totum Danubium.

(b) *Per postul. I.*

ciniam silvam, Rhenumque & Mœnum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens tenuere. (a) Hæc autem verba, si accipiantur simpliciter, Helvetiis omnes eas terras, quæ inter Herciniam silvam Rhenumque & Mœnum intercedunt, assignare videntur. Assignant igitur Marcomannorum, Sedusiorum, Harudum, Nariscorum, Hermundurorum, fortassis etiam Vindelicorum sedes, eam vero sedem, quam Cæsaris memoria tenebant, quamque Tacitus unice spectasse videtur, (b) ab Helvetiis adjudicant. Quæritur igitur, quo tandem tempore terras Rheno, Rhodano & Jura monte conclusas occuparint Helvetii: Per quas gentes, ex amplissimo terrarum tractu in tantas angustias, ex agris in asperrimas montium latebras, compulsi sint: Quomodo terras eas, quas & Marcomanni, & Harudes, & Sedusii colebant, uno eodemque tempore si summam inducit repugnantiam: Quando tandem a Boiis, Bojohemum tenentibus, tanto locorum intervallo sejuncti sint Helvetii, quanto Cæsaris ætate sejuncti fuisse, nunc quidem creduntur? Cur Cæsar, cum eos scribit sibi visos esse angustis terminis circumscriptos, (c) non addat, *pro veteribus eorum terminis, qui latius patuerant?* huic enim narrationi commodissimus hic erat locus. Sed quid multa? Tacito [si his ex verbis sententiam ejus exquiramus] repugnat communis omnium, etiam diligentium,

G 4 scripto.

(a) Tacit. Germ. c. 28. f. I.

(b) Vid. Cluverii German. Antiquæ libr. III. cap.

30.

(c) Libr. I. Bell. Gall. cap. 2. f. 5.

Scriptorum fides; repugnat imprimis Cæsar, quem is tamen perlustravit, & hic unice sequitur; repugnat etiam ratio. Ergo locus corruptus est. (a)

Corruptelæ igitur medicina quærenda. Eam si chirurgia præcipue curandam putes, nihil errabis. Etenim de *Mæno* si rescindas primam literam, relinquetur *OEnus*. *Onuse* autem vel *Ænus* fundit sententiam convenientem numeris Cæsaris; &, ut opinor, omni antiquitati; quantum quidem ejus ad nos inviolate pervenit. Nam extrusa prima litera *Mæni*, redibunt Helvetii in veteres suos & notissimos terminos. Circumscribentur enim primum & silva Hercinia, deinde Rheno Galliæ & Germaniæ limite, deinde Jura, denique Rhodano. Corruptio loci Corneliani nasci potuit, uti nata est, ex ignotiori nomine fluminis *Æni*, in cujus locum librarius *Mænum* subdidit. Omnino *Æni* nomen obscurius & minus tritum fuit. Nam in eo scribendo turpiter alibi quoque lapsi sunt librarii. (b) Non autem si Helvetii *Æno* flumini affusi fuerunt, iccirco per omnem *Æni* ripam ita diffusi erant, ut Danubium quoque attingerent. Nam id nos nequaquam asseveraverimus. Boji enim inferiorem illam *Æni* partem, quæ ad Danubium vergit, obsidebant: Helvetii superiorem, quæ ad Rhenum amnem quam proxime inclinatur. Etenim jam Cæsaribus Boji eas terras, quæ *Æno* inferiore alluuntur, inse-

---

(a) *Per Postulat.* 3. & 4.

(b) *Ex. caus. in Taciti III. histor. cap. V. sect. 5.*
ubi Rhenanus primum Ænum reposuit.

infederant. Sic enim Cæsar ipse, *Bojos*, inquit, (a) qui trans *Rhenum* incolebant, & in agrum *Noricum* transierant, *Noreiamque* oppugnarant, receptos ad se socios sibi *Helveti* adsciscunt. Hic primum advertendus animus ad locum, ubi Cæsar composuit commentarios de bello Gallico, scilicet in itinere per *Alpes*, cum ex citeriore *Gallia*, conventibus peractis, ad exercitum rediret: (b) Ergo trans *Rhenum* eæ potissimum terræ erant, quas *Rhenus* interfecat. Deinde perpendenda sunt singula verba diligenter. Dicit Cæsar, *Bojos* trans *Rhenum* sedes habuisse, non trans *Danubium*; deinde eosdem *Bojos* ab *Helvetiis* ad se receptos & pro sociis adjunctos esse. Si recepti sunt ab *Helvetiis*, eis antea conjunctissimi fuerint, oportet. Omnino igitur de tota Cæsar's oratione, si me audias, ita senties; *Bojos* tum eas tenuisse terras, quas etiamnum *Bojohemum* appellamus, & pertinuisse ad viciniam *Vindeliciæ* & magnam partem *Æni ripæ*. Horum autem qui ad *Ænum* asfederant, colonias, in agrum *Noricum* profecturas, transiisse *Ænum*, & ab oppugnatione *Noreiæ* statim ab *Helvetiis* ad societatem expeditionis *Gallicæ* receptas esse. Cæsarem autem iccirco domicilium eorum declarasse, ut ab iis *Bojis* eas secerneret, qui trans *Danubium* in *Bojohemo* se tenebant. Ita manebit illibata veritas annalium vetustissimorum, qui *Bojorum* sedem, in *Bojohemo* etiam ad maturescentem *Augusti* ætatem protendunt, quæ tamen sedes deinde propter *Marabodui*

G 5

(a) *B. G. I. cap. 5. sect. 4.*

(b) *Sueton. in Cæs. c. 56.*

rabodui vim angustioribus terminis circumscripta videtur, (a) perinde ut Sequanorum propter vim Ariovisti. Manebit sua Cæsaris orationi perspicuitas; manebit antiquarum rerum facies & eventuum fides. Nam nusquam ne minimum quidem vestigium extat belli, quod inter Bojos & finitimos Vindelicos exarserit de nova sede. Neque vero credibile est, bellum ea de re conflatum esse nullum inter populos feroces & bellicosos, quales & Boji tum erant & Vindelici. (b) Sed quorsum omnis hæc argumentatio, quasi de re dubia & lubrica? Nonne ipse quoque Cluverius illorum Bojorum, qui Galliam Cisalpinam emensi ad Venetos se aggregaverant, & mox inde pulsi Alpes transierant, antiquissimam in transrhenanis regionibus sedem agnosceret, quæcunque tandem ex scriptore gravi demonstretur? At ex Strabone constat, Bojos ex Gallia Cisalpina pulsos circa Danubium Tauriscos inter populos consedisse. At Taurisci, ut concedit Cluverius, a Noricis & Vindelicis

---

(a) *Velferus Rer. Boicar. lib. II. pag. 49. negat Bojos propter Marcomannos sedem mutasse, sed veterem, amissa libertate, retinuisse. Eum refellere conatur Cluverius, sed minus prospere. Ego vero partem gentis Boicæ in Bojohemo relictam fuisse puto, partem in Noricum recessisse, reliquos jam antiquitus ad flumen Ænum incoluisse. Rationes hujus sententiæ post ex Strabone demonstrabo.*

(b) *De Vindelicorum fortitudine passim Strabo: De Bojorum iccirco dubitare non licet, quod expulsos in consiniis Pannoniæ novam sibi sedem perperisse contendit Cluverius.*

delicis sono discrepant, re conveniunt. (a) Ergo Boji jam multo ante, quam ex Bojohemo sunt exterminati, Ænum circumfederunt. Accipe Strabonis verba: *Romani Bojos ex vicinia Venetorum egerunt, qui deinde occupatas circa Danubium regiones cum Tauriscis coluerunt. Dacis bello molesti, donec ipsi funditus exciderentur. Illyricas autem regiones, ovibus pascendis accommodatas, finitimis reliquerunt Daci.* (b) Ultima Strabonis verba belle & nervose Bojorum terras Illyricas sejungunt a Germanicis. Nam nisi Boji extra Illyricum magnum, hoc est, in Germania quoque, tenuissent agrum; inepte Strabo Illyricum meminisset, quum jam sine isto vocabulo clara esset & perspicua oratio. Quare a primordio constitutæ sedis transhenanæ usque ad interitum suum Boji & cis Danubium coluerunt & ultra.

Sed, ne quid dissimulem, sunt momenta, propter quæ fortassis alii veterem opinionem præponderare putent. Unum est, quod ex nostra correctione termini Helvetiorum non satis signentur. Etenim ab una tantum parte Rhenum & Herciniam silvam, ab altera Ænum circumduci; tertium vero latus & quartum silentio præteriri, quod Tacitus præterire nequiverit. Sed in proclivi est responsio. Nam Cæsar quoque prætermisit tertium & quartum latus in designandis Helvetiorum terminis; (c) ut mirum non sit, Tacitum

---

(a) *De Vindelic. cap. 2.*

(b) *Lib. V. pag. 325. 326.*

(c) *Cluverius certe quartum prætermisum esse concedet.*

tum itidem duo præteriisse. Neque Tacitum necessitas urgebat, ut latera jamdiu nota, nota faceret. Neque enim Romanum quemquam fugiebat, Helvetiam finibus Allobrogum interseptam esse a reliqua Gallia; Alpibus ab Italia.

Alterum momentum, quod in veterem opinionem inclinet animos, illud est, quod Tacitus, dum Gallos in Germaniam transisse coniectat, recte Helvetios & scienter Rheno, Mœno & Hercinia silva circumscripsit; Rheno, Æno & Hercinia silva circumscribere non potuerit. Hunc enim tractum ad Illyricum magnum spectare; illum ad Germaniam. Sed hoc momentum nullius est momenti. Tacitus enim Helvetiis plane nullam in Germania sedem assignat, sed in Helvetiorum mentionem incidit iccirco, quod Bojos Gallos, Germaniæ quandam partem insidentes, persequendos sibi sumserat. Pariter enim, dum Oros in Germania cupit attingere, Araviscos Pannonicam gentem, admiscet, quod similes utrorumque mores, sermo, instituta eandem originem prodere videbantur. Non igitur Helvetios in Germania collocat, sed propter Bojos, qui in Germania sedem collocarant, atque etiam magnam partem occuparant, Helvetiorum fines perstringit. Digna est hæc ratio, quæ curate expendatur. Non enim ulla temere invenietur, quæ paribus eam ponderibus libret. Deinde non repugno, paucos Helvetios in Germaniam transtulisse domicilium. Cum enim Helvetios & Marcomannos Rhenus fecerneret, horum autem ingentem multitudinem Ariovistus ad se trans Rhenum illectasset; ab Helvetiis quibusdam partem
vacuæ

vacuæ sedis statim occupatam esse, rationi consentaneum est. Et hi quidem Hercinia silva præcipue septi fuisse videntur, quæ a finibus Rauracorum, Nemetum & Helvetiorum recta fluminis Danubii regione ad Dacos & Anartes protendebatur. (a)

Denique ante Germanos Helvetiorum iccirco erat mentio facienda, quod itinerum & ipsius naturæ ductum sequi statuerat Tacitus. Nam Romani, quod neminem fugit, in Germaniam excursuri, per Helvetios iter faciebant. (b) Itaque Tacitus non in Germania collocat Helvetios, sed quia proxime ad Germaniam accedebant, iccirco eos ante Bojos reliquosque incolas Germaniæ ponit. Exemplo rem illustrabo. Si quis Germanus hodie nationes Gallicas recte persequi vellet; tum sine dubio vicinorum confinia primum demonstraret. Igitur, si ex Helvetia in Galliam ingressurus esset, primum Genevensium fines, urbi in figuram litteræ o circumductos, explicaret; tum Bressiacis suos poneret terminos; post ad Delphinatum & Provinciam pergeret, ac reliqua. Sed ex hac Genevensium commemoratione illud effici constarique non posset, Genevenses etiam Galliæ finibus contineri. Contrarium enim ex infinitis horum temporum scriptoribus eluceret. Quare hoc unum relinqueretur, ut in eam veniremus opinionem, Germanum istum iccirco tantum Genevenses præmisisse Bressiacis, ut appareret, unde primordia cepisset narrationis suæ. Sculptores quidem

---

(a) *Cæsar VI. Bell. Gall. c. 24.*

(b) *Strabo passim. vid. libr. VII. p. 448. 449.*

quidem insectatur nemo, qui Germanos Polonis, Hungaris, Italis, Gallis & Belgis circumsepunt. Nec enim curiosis lectoribus ex ea re confusionis periculum impendet, nec aliter Germanorum fines aut cœlo rectius fingi aut mente depingi possunt. Cur igitur Geographum nostrum oneremus convitiis, quod in enumerandis Germanorum gentibus a Bojorum terris exorsurus, primum Helvetiorum finitimorum terminos designet, deinde Germanos ipsos persequatur.

Hactenus igitur pervenimus, ut ex Tacito & Cæsare fines Helvetiorum Bojorumque ad Ænum flumen jungeremus. Idque una litterula, ex corruptis Taciti verbis detracta, perfecimus. Jam ex Strabone quoque terminos Bojorum & Helvetiorum coarctabimus. Is nobis hæc verba perlustranda reliquit. *(a) Alpium partes, quæ post Salassos ortum spectant, & in meridiem vertuntur, Ræti & Vindelici tenent, contermini Helvetiis atque Bojis, quorum campis imminet.* Hæc verba quamvis nihil obscuritatis habeant, tamen a Geographis obscurantur, dum varie ad ipsorum optationes & præjudicatas opiniones torquentur. Cluverius enim *(b)* & assectatores *(c)* ea sic accipiunt, quasi utrique, & Rhæti & Vindelici, Helvetios confinio tetigerint; Vindelici autem soli ab ortu Bojos, quorum campis imminerent. Sed, si quid ego video, simplicitas orationis Strabonianæ non patitur

---

(a) Geograph. IV. p. 315.

(b) De Vindelic. c. 3. pag. 10. & 12.

(c) Libr. II. Geogr. antiq. cap. 7. p. 524.

patitur illam disjunctionem; protendit enim ad Bojorum & Helvetiorum campos fines utrorumque, & Rhætorum & Vindellicorum. Hujus igitur loci recens expositio, tanquam a Strabonis mente aliena, recte repudiatur. (a) Non licet autem cuiquam dubitare, quin Bojorum fines ad Rhætos proferendi sint propius, cum Rhætorum termini longius protendi nequeant; ut omnibus satis liquet eruditis. In hanc autem productionem finium Boicorum ne temere videar incidisse; demonstrabo viam, quæ vel repugnantem huc abstrahat.

Nimirum si ego, ipsius Strabonis auctoritate, fines Bojorum usque ad lacum Brigantinum prolataro: non licebit dubitare, quin Rhætorum quoque fines ad Bojos pertinuerint. Strabo igitur cum ad lacum Brigantinum Rhætos & Vindellicos collocasset, addit eis alios populos, & Alpes ipsas & Alpium confinia insidentes. *Rhenus*, inquit, *magnas in paludes magnumque lacum effunditur, quem Cereti & Vindologi attingunt*, (b) *Alpinorum quidam & Transalpinorum*. (c) Quinam autem Alpini & Transalpini huc referendi sint, si Boji & Helvetii non sint, equidem non video. Nam hic vetera monumenta nulli præterea genti vicinitatis jura tribuunt. Quid? quod in accolis Brigantini lacus nominatim Bojos numerat Strabo. (d) En
ejus

(a) *Per Postul. 2.*

(b) *Legendum forte Rhæti & Vindelici, sed verba Græca etiam sunt depravata. Add. not. Casaubon.*

(c) *Libr. IV. Geogr. pag. 294.*

(d) *Libr. VII. pag. 449.*

ejus verba: *Ceterum Tiberius a lacu [in quem Rhenu-
nus infunditur & in quo insula reledit, ex qua
velut arce Tiberius bello navali vexaret Vindelicos]* *unius diei progressus iter, Istri fontes intuitus est.*
*Ejus lacus exiguam partem Rheti contingunt: maximam
vero conjunctim & Helvetii & Vindelici, & Bojorum
desertum, quod ad Pannoniam usque pertinet, omnes,
maxime vero Helvetii & Vindelici, tenent montanas
planities. Quid clarius? quid testatius? quid lu-
culentius, quam Bojorum fines lacum Acronium
attigisse paulo ante Tiberii imperium?*

Sed vereor, ne propagatio hæc terminorum
Boicorum evertere videatur, quæcunque supra
posuimus fundamenta. Sic enim, ut Cluverius
optat, Helvetii intra lacum Acronium comprimentur,
& Cæsaris numeri passuum concident, quod utrumque nostris istis præceptis, quæ supra
constabilivimus, inimicissimum & capitale est.
Sed salva res est. Cohærent omnia, nisi temere
divellantur & inconsiderate. Nam Cæsaris ætate
Boji nondum attingebant lacum Brigantium, sed
cum ad Danubium & Albim, tum ad partem
Æni ripæ diffusi erant. Circumfluebant autem ju-
ventute, ut in proximas eam terras dimitterent.
Et quoniam eodem tempore Helvetii ex cavernis
quasi & latebris suis erupturi erant, his eam tan-
quam sacrum ver adjungebant. Cumque tandem
erupissent Helvetii, Boji ut eorum amici & finiti-
mi statim succedebant in vacuas eorum possessio-
nes, cis lacum jacentes. Qui tamen ipsi ultimo
tempore, hoc est, paulo ante quam Augustus e
vita decederet, a Dacis sunt extincti. In hanc
sententiam, nisi fallor, omnia conspirant anti-
quitatis

quitatis monumenta. Sed ex adversariorum sententia nec cohærentiæ tantum elucet, nec elucere potest. Neque mirum. Tam enim ad sententiam nostram illustrandam apposita cum sint omnia; necesse est, ut ad dissentientium optata nihil sit alienius.

Ostendimus igitur, ut omnia dicta in unam summam conferam, Bojos Helvetiam confiniis attigisse; Hanc autem ad Ænum usque flumen protractam fuisse. Apparet igitur, spatium illud, quod Rhenum & Ænum intercedit, facile explere septuaginta passuum millia, quæ Cæsar reliquo numero addidit, Cluverius rescidit. Diluimus etiam argumenta, quæ nostræ sententiæ maculam videbantur inurere. Quamobrem Cluverii fides minoris est momenti, quam Cæsar's. Quem ipsum quidem si omnia defecissent præsidia; tamen illorum temporum & occupationum ratio tueri debuisset, & ab obtrectatione defendere. Occupationes enim tantæ illum distinebant, ut nec opinanti possent errores obrepere: nam unius hominis mens non potest in omnia simul æque intenta esse. Tempora vero tam erant inculta apud Helvetios, & ab humanitate litterarum aliena, ut Cæsar passuum numerum sine dubio ex itinerum tantum ratione collegerit, non ex dimensionibus Geometrarum. Non igitur, si maxime Cæsar a via aberrasset, cuiquam mirum videri debuisset, Cæsar's & Cluverii rationes inter se discrepare. Alter enim Geometricas sequutus esset, alter populares numerandi rationes. Quemadmodum autem apud nos Coburgo Jenam exeuntes LVI. millia passuum numerant, Geographi multo pauciora;

Propter ea quod alteri ambagum quoque rationem ducunt, alteri ambages præscindunt: ita Cæsar etiam si a veritate recessisset, tamen inertiae pigritiæque culpa vacaret, quod ex itinerum ratione numerum passuum accuratius inire non potuerit. Ipse Strabo nonnunquam ex Geographorum doctrina, nonnunquam ex itinerum ratione distantiam locorum metitur. *Inter Rhenum & Albim, inquit, tria stadiorum millia intercedunt, si quis recta possit uti via. Nunc autem paludum silvarumque ambages longioris viæ necessitatem imponunt. (a) Alibi, Dicitur Abydus, inquit, ab Æsepo septingenta stadia recessisse; rectum autem cursum tenentes in navigando pauciora numerare. (b)* Sed, ut ostendimus, excusationem Cæsar's ratiocinatio non desiderat, quod quidem ad longitudinem agri Helvetii pertinet. De latitudine vero, quam itidem graves adhuc difficultates circumstant, erit alibi disserendi locus.

Exposui igitur, VIR PERILLUSTRIS! conjecturas meas de locis quibusdam veterum scriptorum intelligendis corrigendisque, de quibus Tu pro singulari Tua & pene interminata vetustatis scientia omnium accuratissime sentire potes id, quod sentire veritas postulat. Mihi quidem in iis non fucō illitus, sed sanguine diffusus veritatis color inesse videtur: sed Tu, VIR EXCELLENTISSIME! veritatem, si qua inest, multo magis exploratam habebis & perspectam. Illud quidem video, quod, si hæc sententia mea TIBI album videatur

---

(a) *Strabo VII. p. 448.*

(b) *Id. libr. XIII. p. 885.*

videatur mereri calculum, eo quoque nomine gavifurus sim, quod officii conscientiam, quæ me adhuc inquietum habuit, tranquillasse videbor. Etenim operi, quod me suscepisse dudum TIBI significavi, consilia Tua tantam lucem attulerunt, ut nihil salubrius, nihil opportunius suaderi potuisse existimem. Gratias igitur TIBI jamdiu persolvendas putavi, sed gravissima negotia Tua & studia inanibus litteris interpellare nefas duxi. Merita quidem Tua vel tum satis mature prædicatum iri videbantur, cum jam ipse conspectus docere posset, satisne consiliis Tuis diligentia mea responderet: sed properare jubebat eorum exemplum, qui suis inventis nec judicem acriorem, nec patronum meliorem dispicere potuerant. Iis autem ego quamvis præter conatum nulla forte re alia conferri queam, tamen ne sic quidem facti mei mihi non constabit ratio. Nam nec e longinquo sequi magna & præclara exempla ineptum videri potest & temerarium. TE rogo observantissime, ut gratiam Tuam erga tenuissima studia mea in reliquum quoque tempus propages. Tua namque benevolentia si proposita fuerit conanti, ad majora eniti non cessabo. Vale.

* * *